

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2003, C.8, S.1 s.197-211.

TÜRKİYEDE EKONOMİK SORUNLARIN POLİTİK VE YÖNETSEL TEMELLERİ

Dr.Ali YAVUZ*

ÖZET

Türkiye’de günümüzde yaşanmakta olan sorunlar görünüşte ekonomik sorunlar olarak algılansa da temellerinde büyük ölçüde idari ve politik nedenler vardır. Başka bir ifadeyle, mevcut sorunlar ülkenin yakın ve orta geçmişinde gözlemlenen politik ve idari süreçlerde görülen bazı zafiyetlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İstikrarsızlık, kötü yönetim, ülke riski, politik risk unsurları, savurganlık ve popülizm gibi sayılabilecek olan bu zaaflar ülkede çok büyük ekonomik sorunların temelini oluşturmuştur ve bu sorunları beslemiştir. Hiçbir ekonomik sorun, “sadece ekonomik nedenlere” dayanmaz.

GİRİŞ

Türkiye ekonomisi günümüzde bir çok ekonomik sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunlar, konjonktürel faktörlerle veya geçici etkilerle ortaya çıkmış sorunlar değildir. Türkiye’nin sorunları uzun bir geçmişe sahiptir ve yapılaşarak derinleşmiştir.

Örneğin Türkiye son 15-20 yıldır çift haneli (bazı yıllar üç haneli) enflasyonla birlikte yaşamaktadır. Dünyada, önemli kriz dönemleri ve savaş gibi olağanüstü durumlar dışında böylesine yüksek enflasyonu bu kadar uzun süre yaşayan başka bir ülke yoktur. Burada ilginç bir nokta da Türkiye’nin bu yüksek enflasyon sürecinde zaman zaman önemli performans gösterdiği bazı dönemlerin olmasıdır. Örneğin Türkiye bu süreçte bazı dönemlerde yüksek sayılabilecek ekonomik büyüme performansı göstermiştir.

Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından birisi, belki de birincisi borç sorunudur. Türkiye’nin iç ve dış borç stoğu toplamı 2001 yılı sonu itibariyle 210 milyar doları bulmuş durumdadır.¹ Türkiye’nin 2001 yılı GSMH’si ise 150 milyar dolar civarındadır.² Bir ülkenin toplam borç stoğunu reel olarak ifade edebilmek için bakılması gereken ve uluslar arası karşılaştırmalarda da kullanılan ölçü, toplam borç stoğunun GSMH’ya oranlanmasıdır. Bu oran Türkiye’de 2001 yılı için yaklaşık %130’dur. Oysa, AB’nin ekonomik ve mali anayasası kabul edilen Maastricht Kriterleri’nde

* SDÜ İİBF Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi.

¹ Hazine Müsteşarlığı, İç Borç İstatistikleri-Dış Borç İstatistikleri, www.hazine.gov.tr/istatistikler

² DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Nisan 2002, “www.dpt.gov.tr”

“bir ülkenin toplam borç stoğunun GSMH'nin %60'ını geçemeyeceği” şeklinde bir hüküm vardır.³ Türkiye, 2001 yılı için bu oranın iki katını da aşmış durumdadır. Maastricht kriterlerinin kamu mali yapısı ile ilgili kriterlerinden biri de herhangi bir yıldaki bütçe açığının GSYİH'nin %3'ünü geçmeyeceği şeklindedir. Bu oranlar rastgele belirlenmemiştir. AB üyesi ülkelerde kamu yatırımlarının tarihsel ortalamasına bakılarak belirlenmiştir. Bu oran AB üyesi ülkelerde ortalama olarak % 3'tür. Burada esasında klasik mali görüşün temel bir ilkesi geçerli kılınmaktadır: Borçlanmaya ancak yeni yatırımların boyutu kadar izin vermek. Bir yönüyle aslında Maastricht kriterleri “denk bütçe” ilkesini vurgulamaktadır.⁴

Türkiye'nin ekonomik ve mali göstergelerindeki bu bozukluklar ve makro boyutlu problemlerinin yanında zaman zaman yaşadığı krizler de sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda sosyal, siyasal, ve hukuksal alanlarda da bir çok olumsuzluklar ve ağır maliyetler ortaya çıkarmaktadır. Bu maliyetlerin temelleri tamamen ekonomik nitelikli olmasa da sonuçları genelde ekonomik olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de belli aralıklarla yaşanan ekonomik krizler ülkenin karakteristiği haline gelmiş olan ekonomik ve siyasal istikrarsızlık olgusuyla da birleşince Türk toplumu ve Türk ekonomisi bu ağır faturaları sık sık ödemek zorunda kalmaktadır. Sonuçta Türkiye'de “kötü yönetim ve istikrarsızlık” olguları ülke ekonomisinde başka bir olumsuz olguyu daha ortaya çıkarmaktadır: “Güvensizlik ve risk” olgusu. Bir ülkedeki güvensizlik ortamı ve belirsizlik ise “ülke riski” ya da “politik risk” kavramlarıyla ifade edilmektedir.

Bu çalışmanın izleyen bölümlerinde Türkiye'nin hali hazırda yaşadığı ekonomik sorunların ve yüklediği maliyetlerin siyasal ve yönetsel temelleri ele alınmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda kötü yönetim, istikrarsızlık, kriz ortamları, ve politik riskler (ülke riski) gibi olgular ile ekonomik sorunlar arasındaki ilişkiler ile bunların ortaya çıkardığı ekonomik maliyetler incelenmeye çalışılacaktır.

1. DIŞ BORÇLANMADA ÜLKE RİSKİ, KREDİ DEĞERLİLİĞİ VE POLİTİK RİSK UNSURLARININ ETKİSİ

Bilindiği gibi bir devletin yapacağı iç borçlanmayla dış borçlanmanın şartları ve özellikleri farklıdır. İç borçlanmada hükümetler daha kolay kaynak bulabilmekte ve inisiyatifi kendi ellerinde tutabilmektedirler.

Ancak dış borçlanmada borçlanmanın inisiyatifi büyük ölçüde ülke dışındaki bazı birimlerin ya da otoritelerin elindedir. Dolayısıyla dış borçlanmada bazı önemli engeller ya da şartlar öne sürülebilmektedir.

³ ÖZGEN, Ferhat Başkan, “Türkiye’de İç Borç Sorunu ve İç Borçların Sınırlandırılması”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Türk Ekonomisi Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 1999, Yıl 5, s.18.

⁴ CORSETTI, Giancarlo-NOURIEL, Roubini; European Vesus The American Perspectives on Bakneced- Budget Rules”, **American Economic Review, Papers and Proceedings**, May Vol. 86, no: 2, p. 408.

Bir devletin dışarıdan borç alabileceği üç temel kaynak bulunmaktadır: Yabancı hükümetler, uluslar arası mali kuruluşlar ve dış piyasalar.

Bunlardan birinci kaynak olan hükümet kredileri ya da yabancı devletlerden borç alma büyük ölçüde iki devlet arasındaki siyasi ilişkilere bağlı olarak değişir. Dünyada devletler arası krediler özellikle soğuk savaş döneminde 1970'li yıllara kadar ağırlık göstermiştir. Çünkü bu dönem iki kutuplu ve iki bloklu bir yapılanmanın hakim olduğu bir dönemdir. Her iki bloğun liderliğini yapan ülkeler, askeri/siyasi/ideolojik güdülerle kendilerine yakınlaşmış olan bazı ülkelere dış kredi musluklarını açmışlardır.⁵

Türkiye de bu kapsamda yabancı hükümet kredileri almıştır. Ayrıca yakın tarihte de "Körfez Savaşı" gibi özel dönemlerde politik ve askeri alanda konjonktürel olarak yakınlaşmaya girdiği bazı yabancı devletlerden borç almıştır.

1970'li yıllardan sonra gerek Dünyada gerekse Türkiye'de dış kaynaklardan borçlanmada ağırlık uluslararası mali kuruluşlara kaymıştır. Bu kuruluşların başında IMF ve WB (IBRD) gelmektedir. Bunun dışında, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa İskan Fonu, İslam Kalkınma Bankası, Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu gibi kurumlar da Türkiye'nin zaman zaman kredi için başvurduğu kuruluşlardır.⁶

Dış borçlanmada üçüncü kaynak ise dış piyasalardır. Türk Hazinesi 1987 yılından itibaren Türkiye'nin nispeten yükselen kredibilitesine bağlı olarak dış piyasalardan borçlanmaya başlamıştır. Son yıllarda dış piyasalardan yapılan borçlanma ülkenin ekonomik durumundaki dalgalanmalardan etkilenmekle birlikte sürekli bir artış trendi içerisinde olmuştur.⁷

Burada esas olarak vurgulamaya çalışılacak olan konu Türkiye'nin dış borçlanmada, ülkenin ekonomik durumuna bağlı olarak ortaya çıkan ve kısaca "ülke riski" denen faktör nedeniyle ne derece maliyetlere katlandığıdır.

Uluslararası piyasada borç veren bütün kuruluşlar borç verirken borcu isteyen ülkelerin bazı ekonomik göstergelerine bakarlar.⁸ Bu göstergelerden ortaya çıkan genel duruma "ülke riski" ya da "kredi değerliliği" (kredibilite) adı verilmektedir. Bu kuruluşlar kendileri ülkenin bazı ekonomik göstergelerine bakarak bir kredibilite değeri belirleyebilecekleri gibi diğer yandan esas işi bu olan bazı uluslar arası bağımsız reyting kuruluşlarının belli aralıklarla ülkelere verdikleri kredi notu ya da reyting derecelerini de esas alabilirler. Bu tür kuruluşlar sürekli ve periyodik olarak bu çalışmalarını yaparlar ve bunu yayımlarlar.⁹ Borç veren

⁵ EKER, Aytaç-MERİÇ, Metin; **Devlet Borçları** (Kamu Kredisi), İzmir 2000.s. 91.

⁶ EĞİLMEZ, Mahfi; **Hazine**, Tütünbank Finans Dünyası Yayınları No: 3 Ankara 1996s. 101.

⁷ a.g.e., s. 102-103

⁸ YÜZBAŞIOĞULLARI, Ahmet; Uluslararası Finasta Risk Yönetimi; Kara Harp Okulu Yayınları, www.kho.edu.tr/20.06.2002, s.8-9.

⁹ YÜKSEL, E. Sennur; Rating Kuruluşları Ve Türkiye, Ekonomistler Platformu, "www.ekonomistler.com/makaleler" 14.07.2002, s.1

kuruluşlar daha çok bu değerlendirmeleri dikkate alırlar. Bu kredi notlarını alabilmek, sadece IMF ve WB gibi kredi kuruluşlarından kredi alabilmek için değil aynı zamanda ABD Yankee Tahvil Piyasası ya da Japon Samurai T.P. gibi finans piyasalarına tahvil satabilmek açısından da çok önemlidir. Çünkü bu piyasalara tahvil ihraç edebilmek uluslar arası bağımsız kredi derecelendirme kuruluşlarından kredi notu alma şartına bağlanmıştır.¹⁰

Bir ülkenin ekonomik performansında ve göstergelerinde bozulma olduğunda uluslararası reyting kuruluşları ülkenin reytingini (ya da kredi) notunu düşürürler. Bu durumda kredi notu düşen ülke riskli ülke haline gelmektedir. Ya da risk derecesi artmaktadır. İşte bu “ülke riski” denilen bu faktör dış borçlanmada ülkeye verilecek olan kredinin faiz oranının yükselmesine neden olmaktadır. Yani ülke riski yüksek olunca borç vericiler daha yüksek bir faiz oranına razı olarak borç vermek istemektedirler. Böylece uluslararası finans piyasalarında geçerli olan ortalama faiz oranından (genelde LIBOR baz alınmaktadır) daha yüksek bir faiz oranıyla ülke borçlanmak zorunda kalır. Bu durumda ülke için faiz maliyetleri yükselerek devlet bütçesi üzerindeki faiz yükü artar.¹¹

Türkiye’de bu olgu tam olarak yaşanmaktadır. Türkiye’de son yıllarda sık sık yaşamaya alıştığımız ekonomik krizler ülkede ekonomik istikrarsızlığa neden olmakta ve ülkenin dış dünyadaki kredibilitesi düşmekte, risk derecesi ise yükselmektedir. Böyle olunca da Türkiye dış borçları hem daha zor alabilmekte, hem de uluslar arası piyasalarda ödenen faizlerden bir miktar daha fazla (risk payı olarak) faiz ödemektedir.¹² Ayrıca dış borçlanmada faiz giderinin yanında komisyon, masraf gibi birçok maliyetlere de katlanmak zorunda kalmaktadır. Türkiye’de ekonomik kriz ya da belirsizlik yaşandığı dönemlerde yukarıda sözü edilen “Standart and Poor’s” ve “Moody’s” gibi uluslar arası reyting kuruluşları hemen Türkiye’nin kredi notunu düşürmekte ve bunu Dünya kamuoyuna duyurmaktadırlar. Örneğin 1978, 1979, 1993, 1994, 2000, ve en son olarak 2002 yılında yaşanan ekonomik krizler ve/veya belirsizlik dönemlerinde bu tür kuruluşlar Türkiye’nin notunu düşürmüşler ve bu da Türkiye’ye verilen kredilerde (LIBOR + risk payı) şeklinde yüksek bir faiz oranının uygulanmasına neden olmuştur.¹³ Uluslararası değerlendirme kuruluşlarının ülke riski raporlarında yaklaşık %40'lara varan oranlarda politik risk payının değerlendirmeye katıldığı bilinmektedir. Ayrıca politik riski ölçen uluslararası değerlendirme kuruluşları mevcuttur.¹⁴

Gelişmekte olan ülkelerin kredi verici olan uluslararası bankalardan yaptıkları borçlanmalarda geçerli olan faizler LIBOR+Mark-up olarak

¹⁰ EĞİLMEZ, s. 79.

¹¹ ROBINSON, D. J.-MANSUR, A. H; Transmission of Effects of The Fiscal Deficit in Industrial Countries of The Fiscal Deficit of Developing Countries, IMF, Washington D.C. 1989, s. 132; ÖNDER, s. 31.

¹² ERÇEL, Gazi; Türkiye’nin Dış Kredibilitesini Yükseltmek İçin Gerekli Yaklaşımlar, İSO konferansında sunulan tebliğ metni, İSO yayını., 26 mart 1997, İstanbul, s. 1-2.

¹³ EĞİLMEZ, Hazine.....,s. 79

¹⁴ EREN, Ercan-BİLDİRİCİ Melike; Türkiye 'de Siyasi İstikrarsızlık Ve Ekonomik İstikrar; 1950-2001 uluslar arası konferans tebliği, “erc/metu INTERNATIONAL CONFERENCE IN ECONOMICS V” September 10- 13, 2001, Ankara, s.1

belirlenmektedir. Buradaki “Mark-up” bir çeşit risk payı olmakta ve Mark-up’ın büyüklüğü ödünç alan ülkenin kredibilitesine ve finansal piyasaların istikrarına göre değişebilmektedir.¹⁵

Bu konuda yapılan bir çalışmada, Türkiye’nin ülke riski nedeniyle ödediği ekstra faiz oranı nedeniyle ortaya çıkan maliyet belirlenmeye ve buna bağlı olarak bir projeksiyon yapılmaya çalışılmıştır.¹⁶ Aşağıda bu çalışmayla ilgili temel bulgular yer almaktadır.

Dış borçlanmada rating kuruluşlarının B-1 rating düzeyi ortalama 4.5 puanlık bir ek faiz oranına tekabül etmektedir. LIBOR’un örneğin yüzde 6 dolayında olduğu varsayıldığında toplam faiz oranı yüzde 10.5’i bulmaktadır. Bu oran ABD, İsviçre, Belçika ve Fransa gibi gelişmiş ve istikrarlı ülkelerde genellikle yüzde 6.0 ile yüzde 6.1 gibi düşük düzeylerde dir.

Türkiye’de 4.5 puan olan ülke riski, Güney Kore ve Tayland gibi 1997-1998 yıllarında kriz geçiren ülkelerde 2.5 puan, Ukrayna, Endonezya ve Rusya gibi ülkelerde ise 6.5 puandır. 1995 yılında ağır bir krizin yaşandığı Meksika’nın ülke riski ise 3 puanda kalmaktadır.

Politik risk unsurları da bir ülkede ekonomik maliyetleri arttıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Politik risk unsurlarının neler olduğu kesin olarak belirlenememekle birlikte aşağıdaki unsurların politik risk unsurları olduğu söylenebilir:¹⁷

- a) Dini, etnik çatışmalar,
- b) Politik kutuplaşma, koalisyonlar,
- c) Sosyal çatışmalar, sabotajlar, grevler ve kitlesel eylemlerin büyüklüğü ve sıklığı,
- d) Gelir dağılımında adaletsizliğin artması başta olmak üzere toplumsal eşitsizliklerin artması, orta sınıfın güçsüzleşmesi,
- e) Seçmen tabanının oynaklığı, seçim sonuçlarının belirsizliği.

Bunlardan bazıları ülkeden ülkeye değişebilmekte ya da zamanla ülke içinde farklı boyutlarda ayrı ayrı öne çıkabilmektedir.

Politik risk ve istikrarsızlık nedeniyle Türkiye’nin fazladan ödediği dış borç faiz yükünün hesaplanmasına yönelik olarak bazı ülkelerle karşılaştırmalı şekilde aşağıdaki gibi bir yöntem izlenmiştir:

Gerçekçi bir karşılaştırma için Meksika ve Güney Kore’nin ülke risklerinin ortalaması olan yüzde 2.75 baz olarak alınmıştır. Bu baza göre Türkiye’nin politik risk nedeniyle fazladan ödediği faiz oranı yüzde 1.75’i bulmaktadır. Daha sonra 1990-2000 dönemindeki dış borç faiz ödemeleri bulunmuştur. ABD’deki enflasyon da dikkate alınarak, hesaplamalar 1999 yılı dolar kuruna göre yapılmıştır. Bu ödemelerin ortalama 4.5 puanlık ülke riskine göre yapıldığı varsayılırsa, ülke riskinin 2.75 puan olsaydı ödemelerin hangi tutarda kalacağı orantı yolu ile hesaplanmıştır.

¹⁵ ADANUR AKLAN, Nejla; Dış Borçlanma Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Etkin Bir Finansman Yöntemi Midir?, “www.ekonomistler.com” 15.05.2002, s.2-4.

¹⁶ TOBB, “Savurganlık Ekonomisi 2001”, TOBB Raporları, Ankara Nisan 2001.s. 9 vd.

¹⁷ EREN-BİLDİRİCİ, s.1.

1990-1999 dönemindeki toplam dış borç faiz ödemelerinin tutarı, yüzde 4.5'lik ülke riski ve yüzde 10.5'lik toplam faiz oranı üzerinden 47.4 milyar dolardır. 1999 yılı dolar kuru esas alınarak yapılan hesaplamalarda ise toplam dış borç faiz ödemeleri 53.0 milyar dolara kadar yükselmektedir. Türkiye'ye benzeyen ülkelerde olduğu gibi ülke riski yüzde 2.75'e toplam faiz oranı da yüzde 8.75'e indirilebilseydi, toplam faiz ödemeleri en azından 44.2 milyar dolara kadar gerileyebilecekti. Bu hesaba göre hükümetlerin ekonomik öncelikleri dikkate almadan ülkeyi yönetmeleri yalnız dış borç faizleri kaleminde 6.5 milyar dolar fazla ödeme yapılmasına yol açmıştır. Bu tutar, politik ve ekonomik istikrarsızlığın, aşırı kamu harcamaları ve savurganlığın doğrudan maliyetini oluşturmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, yukarıda anlatılan çalışmanın bulguları ortaya konulmakta ve yüksek reel faizin oluşmasında politik risklerin ve yönetsel zaafaların ne kadar ağırlıklı bir role sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1 : İç ve Dış Borçta Yüksek Reel Faizin Nedenleri

RİSKİN BİLEŞENLERİ	TOPLAM İÇİNDEKİ PAY (%)
POLİTİK RİSK	
Ekonomik Beklentilerin Gerçekleşme Düzeyi	6
Planlanan Hedeflere Ulaşmadaki Başarısızlık	6
Politik Liderliğin Yetersizliği	6
Dış Çatışmalar	5
Kamudaki Yolsuzluklar	3
Ordunun Siyasete Müdahalesi	3
Siyasette Dinsel Örgütlenme	3
Hukuk Devletin Eksikliği	3
Etnik Gerilimler	3
Siyasi Terörizm	3
İç Savaş	3
Siyasi Partilerin Gelişmişlik Düzeyi	3
Bürokrasinin Kalitesi	3
TOPLAM POLİTİK RİSK	50
FİNANSAL RİSK	
Moratoryum ve borç erteleme	5
Dış borç ödemelerinde gecikme	5
Hükümetlerin sözleşmeleri iptal etmesi	5
Kur denetiminden doğan kayıplar	5
Özel yatırımların kamulaştırılması	5
TOPLAM FİNANSAL RİSK	25
EKONOMİK RİSK	
Enflasyon	5
Dış Borç Ödemesinin İhracata Oranı	5
Uluslararası Rezervler	3
Cari İşlemler Açığının İhracata Oranı	6
Dövizde Paralel Piyasa	3
Dış Ticaret Deneyimi	3
TOPLAM EKONOMİK RİSK	25

KAYNAK: Prof. Campbell R. Harvey; Duke University, (TOBB Savurganlık Ekonomisi-2001, s.29)

2. İDARİ-SİYASİ NEDENLER VE İSTİKRARSIZLIK

Türkiye’de idari-siyasi nedenlerle ve genel istikrarsızlık hali yüzünden ülkenin bir türlü güven vermemesi aslında bir önceki bölümde de ele alınmıştı. Ancak Türkiye’deki istikrarsızlığın ve ekonomi dışı bir takım idari-siyasi temellerin ayrı bir şekilde ve daha kapsamlı ele alınması faydalı olacaktır. Bu alanda da Türkiye’de bazı önemli sorunlar vardır. Bu sorunlar aşağıdaki bölümlerde irdelenmeye çalışılacaktır.

3. SİYASAL İSTİKRARSIZLIK, SÜREKLİ SEÇİM ORTAMI VE SEÇİM EKONOMİLERİ

Bir ülkede ekonomik istikrarın sağlanmasının ve ekonomide belirsizliği yok edip güven ortamını sağlamanın yolunun ilk önce siyasal açıdan istikrarın sağlanmasından geçtiği tartışılmaz bir gerçektir. Siyasi istikrar olmadan da ekonomik istikrarın olamayacağı hemen hemen herkes tarafından kabul edilmektedir.¹⁸

Türkiye’ye bakıldığında siyasi istikrarın bir türlü sağlanamadığı rahatlıkla ifade edilebilir. Ayrıca Türkiye’de yaşanan birçok ekonomik sorunun temelinde siyasal ya da yönetsel faktörlerin rol oynadığı ve ekonomik sorunların sadece “sonuçta” ya da görünüşte ekonomik olduğu söylenebilir. Yani kısaca sorunların birçoğunda kötü yönetim olgusu ve siyasal nedenler etkili olabilmektedir.

Türkiye’de siyasal istikrarsızlığın en yoğun yaşandığı dönem yaklaşık olarak son onbeş yıldır. Bu istikrarsızlık hali halen de devam etmektedir. Siyasal istikrarsızlığın yoğun olduğu dönem aynı zamanda gerçekçi ekonomi politikalarının terk edilip yerine siyasal popülizmin hakim olduğu, populist politikaların uygulandığı dönem olarak ta dikkati çeker.¹⁹

Ayrıca bu dönemde hükümetlerin gerçekçi ekonomik politikalar uygulamaya ne vakitleri ne de buna istekleri olmuştur. Çünkü tüm demokratik toplumlarda siyasal yapının istikrar sağlayıcı politikalarla çelişen en önemli ögesi siyasal kararlar çerçevesinde kamu otoritesinin gelirleri artırıcı politikalar uygulamasının sevimsiz karşılanması, buna karşılık harcamaları artırıcı siyasal kararların alınmasının ise beğeni toplamasıdır. Bunun sonucu olarak siyasal iktidarı sürdürebilmenin çoğunluk desteği gerektirdiği demokratik toplumlarda siyasal karar birimlerinin populist politikalar uygulaması ve kamu kesimini açık vermeye zorlamaları bu olguyu geliştirmiştir.²⁰

Siyasal istikrarsızlığın en önemli göstergesi sık sık seçim yapılması, sürekli hükümetlerin değişmesi ve ortalama hükümet süresinin kısılmasıdır. Sık sık seçimlerin yapıldığı bir ülkede politikacıların amaç fonksiyonu en yüksek düzeyde oy almaktır. Bu durumda politikacı seçmenlerin taleplerini

¹⁸ ERSEL, Hasan-KUMCU, M. Erkan; İstikrar Programı ve Kamu Dengesi, Türkiye; **Yeni Forum Dergisi**, Sayı: 316, Eylül 1995, s. 21.

¹⁹ TOPRAK, Metin; "Kamu Kesimi Gelir-Harcama Dengesi ve Kamu Finansman Politikası", **Yeni Forum Dergisi**, Sayı: 316, Eylül 1995 s. 21.

²⁰ ERSEL-KUMCU, s. 21.

yerine getirmekle kendini yükümlü hissetmektedir. Politikacılar topluma daha fazla kamusal mal ve hizmet sunmak amacıyla bütçeyi genişletecekler ve bu da kamu harcamalarını yükseltecektir. Ayrıca buna seçim kampanyalarının finansmanı da eklenmelidir. Sonuçta politik elit, vatandaşın karşısına başarılı bir ekonomik performans gösterdiği iddiasıyla çıkarak göz boyama işlevi de görmektedir. Bu göz boyama işlevinin en önemli iki pratiği işsizliğin azaltılması (kamu sektöründe istihdamın artırılması) ve daha çok mal ve hizmet sunumudur ki buna kamuoyunda “seçim yatırımı” ya da seçim ekonomisi denmektedir.²¹

Yeni bir seçim öncesi siyasi partilerin kamusal kaynakları kullanabilmek için bir yarış içine girdikleri görülmektedir. Bu yarış kamu harcamalarını gereğinden fazla arttırmaktadır. Bunun dışında partiler arasındaki yarışma siyasi partilerin ideolojilerine bağlı olarak ekonomi politikalarındaki farklılıklarla da ilgilidir.²² Bazı partiler örneğin daha sosyal politikacı ve sosyal demokrat olabilir ve istihdamı artırıcı ya da ücretleri yükseltici bir ekonomik politika izleyebilir.

Kısaca “seçim ekonomisi” denilen bu süreç ne yazık ki son yıllarda Türkiye’nin değişmez gerçeği olmuştur. Türkiye’de 1983 yılından bu yana 5 genel seçim ve 4 yerel seçim yapılmıştır. Yani son 19 yılda 9 genel nitelikli seçim yapılmıştır. Bu ortalama 25 ayda bir seçim anlamına gelmektedir. Yani aslında Türkiye son 15-20 yılını hep seçim ortamında ve seçim ekonomisi sürecinde geçirmiştir.

Türkiye’deki bu siyasal istikrarsızlığın boyutunu daha iyi ortaya seren bir tablo aşağıda yer almaktadır:

Tablo 2 : Türkiye’deki Seçim Aralığı ve Siyasal İstikrarsızlık

Seçim Tarihi	Seçim Türü	Seçim Vadesi	Hükümet Başlangıç	Hükümet Bitiş	Hükümet Türü
6 Kasım 83	Genel	Normal	13 Aralık 83	21 Aralık 87	Tek Parti
25 Mart 84	Yerel	Normal			
28 Eylül 86	Ara	Normal			
29 Kasım 87	Genel	Erken	21 Aralık	9 Kasım 89	Tek Parti
26 Mart 89	Yerel	Normal	9 Kasım 89	23 Haziran 91	Tek Parti
			23 Haziran 91	20 Kasım 91	Tek Parti
20 Ekim 91	Genel	Erken	21 Kasım 91	25 Haziran 93	Koalisyon
			25 Haziran 93	5 Ekim 95	Koalisyon
27 Mart 94			5 Ekim 95	30 Ekim 95	Azınlık
			30 Ekim 95	6 Mart 96	Koalisyon
24 Aralık 95	Genel	Erken	6 Mart 96	28 Haziran 96	Koalisyon
			28 Haziran 96	30 Haziran 97	Koalisyon
			30 Haziran 97	11 Ocak 99	Koalisyon
			11 Ocak 99	28 Mayıs 99	Koalisyon
18 Nisan 99	Genel	Erken	28 Mayıs 99		Koalisyon
3 Kasım 02	Genel	Erken			Tek Parti

Kaynak: TBMM Kayıtları kullanılarak tarafımızdan düzenlenmiştir.²³

²¹ BEKLEVİÇ, Tuna; “Seçim ve Ekonomi”, Ekonomistler Platformu, "www.ekonomistler.com/makaleler 04.10.2001.

²² ALESINA, A; “Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game”, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 102, 1987, s. 651.

²³ Geniş bilgi için bkz. TBMM kayıtları, “www.tbmm.gov.tr”

Tablodan da görüldüğü gibi siyasal istikrarsızlıkla ilgili tek problem sık sık seçim yapılması ve ortalama seçim süresinin kısılması değildir. Bunun yanında en az bunun kadar önemli olan bir diğer sorun da iki seçim arasındaki sürede de birden fazla hükümetlerin görev yapmasıdır. Yani bu dönem içerisinde seçim sayısından çok daha fazla sayıda hükümet kurulmuş ve bozulmuştur.

Sorunlar bu kadarla da sınırlı değildir. Kurulan hükümetlerin hepsi (1983 ANAP ve 1987 ANAP hükümetleri hariç) koalisyon hükümeti olmuştur. Bir başka ifadeyle Türkiye 11 yıldır tek partili bir hükümet görmemiştir. Çünkü mevcut seçim sistemi ve siyasal kompozisyon bir partinin tek başına iktidara gelmesini zorlaştırmaktadır.

Sonuçta ortalama seçim süresinin 25 ay, ortalama hükümet ömrünün de 17 ay olduğu, üstelik bütün hükümetlerin koalisyon hükümeti olduğu bir ülkede ne siyasal istikrardan ne de ekonomik istikrardan bahsedilebilir. Böyle bir ülkede hiçbir ekonomik istikrar paketi uygulanamaz, hiçbir orta ve uzun vadeli ekonomik politika yürütülemez. Çünkü bir ekonomik programın başarı ile yürütülmesi ve kapsamlı reformların yapılması en az 4-5 yıllık bir süreyi gerektirir.²⁴ Nitekim Türkiye’de durum yukarıdaki gibi olmuş ve birçok ekonomik program yarıda kalmıştır.

20 Kasım 1991 seçimlerinden sonra görevi devralan DYP-SHP koalisyonunun uyguladığı 500 günlük program, 17 Nisan 1993’de dönemin cumhurbaşkanının vefatı ve yeni cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine sonuçları alınmadan yarım kalmıştır. 1994 Krizi’nden sonra haziran ayında yeni hükümet tarafından uygulanmasına başlanan IMF destekli istikrar paketi, 1995 yılının eylül ayında erken seçim kararı alınması nedeniyle 15. ayda ortada kalmıştır. Seçim ekonomisi, paketin olumlu sonuçlarını kısa sürede sınırlamış ve 21 ay süresince halkın çektiği fedakarlıklar boşa gitmiştir.

1996 yılı haziran ayında görevi devralan yeni koalisyon hükümetinin yürürlüğe soktuğu iki kaynak paketi olumlu bir sonuç vermemiştir.

1 Ocak 2000 tarihinde uygulanmasına başlanan "Enflasyonu Düşürme Programı" 22 Kasım 2000’de aldığı ilk yaranın ardından 21 Şubat 2001’de bir darbe daha yiyince, daha kapsamlı bir programın hazırlanması gereği doğmuştur.

4. KAMU HARCAMALARINDA AŞIRI SAVURGANLIK, POPÜLİZM, YOLSUZLUK EKONOMİSİ VE SUİSTİMALER

Türkiye’nin son 15-20 yılına ekonomik-politik alanda damgasını vuran olgulardan birinin de “popülizm” olduğu rahatlıkla söylenebilir. Popülizm olgusunun yanına aşırı savurganlık, israf, yolsuzluk ve suistimal olguları da eklenebilir.

---

²⁴ TOBB, s. 4.

Popülist politikaların hangi amaçla ve ne şekilde yürütüldüğü yukarıdaki bölümlerde de ele alınmıştır. Popülist politikaların yürütülmesi sürecinde kullanılan temel mekanizma şüphesiz devletin bütçesidir. Bu dönemlerde devletin bütçesi bütçenin temel prensiplerinden ve mali disiplinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Türkiye’de seçim öncesi dönemlere bakıldığında bütçe ödeneklerinin bir önceki yıla göre önemli oranda artırıldığı görülür. Ayrıca cari yıl başlangıç ödeneği yıl sonunda aşılıarak bütçe için ek kaynak külfeti de doğmuştur.²⁵

Bu popülist anlayış, bazı savurganlık örneklerini ortaya çıkarmıştır. Bu savurganlık örnekleri bir döneme ait geçici bir israftan öteye geçerek yapılaşmış ve siyasal yönetimlerle özdeşleşmiştir. Bu savurganlıklara örnek olarak KİT’lerdeki aşırı kadrolaşma ve aşırı personel istihdamı, müşavir enflasyonu, lojman suistimalleri ve savurganlıkları, motorlu araç israfı (resmi araçlar ve makam araçları), bitirilmemiş ve sırf siyasal popülizm uğruna yapılmış yatırımlar (örneğin yosun tutan barajlar, hiç uçağın inmediği havaalanları), batık krediler ve birçok benzer durum sayılabilir. Örneğin Türkiye’de 2001 yılı itibariyle halen tamamlanmamış yatırımların proje tutarı 1999 fiyatları ile 57.1 katrilyon lira düzeyindedir. Gecikmenin neden olduğu eskime ve yıpranma nedeniyle ortaya çıkan maliyetin toplam proje tutarının yüzde 5’ini bulduğu varsayıldığında, 2 katrilyon 855 trilyon liralık bir zarar ortaya çıkmaktadır. Bu zarar 1999 ortalama kuru olan 417 bin 578 lira üzerinden dolara çevrildiğinde ise 6.8 milyar dolarlık bir maliyet ile karşı karşıya kalınmaktadır. Tamamlanma süresinin uzaması ile yatırımdan beklenen ekonomik ve sosyal faydadan yoksun kalmanın alternatif maliyeti ise, doğal olarak bu tutarın çok üstüne çıkabilmektedir.

Yatırımların tamamlanma süresi uzadıkça, kullanılan teknoloji de eskimektedir. Yatırımdan beklenen fayda azalırken, maliyet yükselmektedir. Yarım kalan yatırımların bakım ve idame harcamaları giderek artmaktadır. Herhangi bir yılda belirli bir proje için ayrılan ödeneğin bazen tamamı, bakım masraflarına gidebilmektedir. Örneğin bir barajın tamamlanması öngörülen süreyi aştığında, barajın yosun tuttuğu görülebilmektedir. Ayrılan ödenek de, projeyi hızlandırmak yerine bu yosunların temizlenmesine harcanmakta ve yararın gecikmesine neden olarak yörenin ekonomik ve sosyal gelişmesinin duraklamasına yol açmaktadır. Tamamlanma süresinin uzaması, projenin yapımını üstlenen müteahhitlere ödenen paranın da artmasına neden olmaktadır.

Kriz, durgunluk ve istikrar paketlerinin uygulandığı dönemlerde ise eldeki kaynaklar özellikle en kısa sürede uygulanacak projelere ayrıldığında, ikincil öneme sahip projeler kendi kaderine terk edilmektedir. Bu durumda bir bölüm projede eskime ve yıpranma süreci hızlanmaktadır.

Sınırlı tutardaki kaynakların 5 bin 500 dolayındaki kamu yatırımı projesine bölünmesi, projelerin tümünü yavaşlatmaktadır. Kaba bir popülizm

²⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. ATAÇ, Engin-ATAÇ, Beyhan-MOĞOL Tayfun; “Ülkemizde Bütçenin Siyasal Niteliği Üzerine Bir İnceleme”, XVI. Türkiye Maliye Sempozyumunda Sunulan Tebliğ, 15-19 Mayıs 2001, Belek-Antalya.

anlayışının sonucu olan bu sorun, ancak yatırım önceliklerinin daha bilimsel bir şekilde belirlenmesi ve finansman konusuna daha fazla önem verilmesiyle çözülebilir durumdadır.

Yine KİT'lerle ilgili bir örnek vermek mümkündür. KİT'lerde 60 bin fazla istihdam durumunda ortalama yıllık ücretinin 15 milyar TL. olduğu ve dolar kurunun da ortalama 1.500.000 TL. olduğu varsayımı altında, bir personelin yıllık maliyeti 10.000 dolar olmakta, 60 bin kişilik fazladan istihdamın maliyeti ise yıllık olarak 600 milyon dolar olmaktadır. Bu da KİT açıkları olarak devletin sırtına bir finansman yükü olarak yüklenmekte ve KKBG'ni artırmaktadır.

Suistimaller ve yolsuzluklar da (özellikle ihale yolsuzlukları) son yıllarda kamusal finansman üzerinde bir yük oluşturmaya başlamıştır. Çünkü usulüne uygun olarak yapılmayan ihaleler sonucu devletin ihale ettiği işler tekrar tekrar yeni maliyetler çıkarmaktadır. İhale yolsuzlukları, suistimaller, rüşvet ilişkileri, banka boşaltma gibi kavram ve olgular da son dönemlerde toplumsal yaşamda ve devlet yönetiminde gündemden hiç düşmeyen kavramlar olmuştur.

Rüşvet, suistimal ve yolsuzluklar elbetteki kolay kolay ispatlanamayan olgulardır. Bununla birlikte Türkiye'de son yıllarda yaygınlaştıkları da genel bir kanaattir.

Dünyanın en saygın danışmanlık kuruluşlarından Price Waterhouse Coopers (PWC) tarafından geliştirilen endekse göre Türkiye, yolsuzluklar ve yolsuzlukların ülke ekonomisinde yarattığı tahribat bakımından 35 ülke arasında 4'üncü sırada bulunmaktadır. Kuruluşun araştırmasında dünya genelinde ekonomik ve coğrafi özelliklere göre seçilmiş 35 ülke sıfırdan 150 puana kadar puan verilerek değerlendirilmiştir. Bu sıralamada 74 puan alan Türkiye 4'üncü olurken, yolsuzlukların en fazla olduğu ve şeffaf olmayan Çin, birinci sırada yer almıştır. Çin'i, Rusya, Endonezya ve Türkiye'nin izlediği endekse göre, yolsuzlukların en az olduğu en şeffaf ülke Singapur'dur. Bu listenin üst sıralarında bulunan ve aralarında Türkiye'nin de yer aldığı ülkeler, uluslararası borçlanmalarda fazladan risk primi ödemektedir. Dördüncü olan Türkiye, bu konumu nedeniyle dış borçlanmalarında daha yüksek faturayı sırtlamak zorunda kalmaktadır.

Yolsuzlukların boyutunu tahmin etmek için şöyle bir projeksiyon yapılması mümkündür:²⁶

1990-1999 döneminde kamu sektörü, 4 bin 859 proje başlatmıştır. Bu projelerin toplam değeri, 1999 fiyatları ile 35.1, 2000 fiyatları ile yaklaşık 52.9 katrilyon liradır. Bunların dörtte birinin normal değerinin yüzde 10 fazlasına ihale edildiği varsayıldığında karşımıza 2000 fiyatları ile 1 katrilyon 322 trilyon liralık (2000 yılı ortalama dolar kuruna böldüğümüzde 2.1 milyar dolarlık) bir yolsuzluk faturası ve kamu zararı ortaya çıkmaktadır.

---

²⁶ TOBB, s.10-20.

Türkiye'deki savurganlık ve popülizme başka örnekler de verilebilir. Bu konuda son yıllarda çok fazla öne çıkan bazı savurganlık örnekleri vardır.²⁷

Bunlardan birisi kamunun elinde bulunan lojmanlar ve çeşitli tesislerdir. Kamunun mülkiyetinde 235 bin lojman ve 2 bin 340 dolayında dinlenme tesisi vardır. Lojman sistemi memurların konut sorununa kalıcı bir çözüm getirmemekte ve her 10 memurdan ancak biri o da geçici bir süre için lojmandan yararlanabilmektedir.

Uzmanlar, bu konutların 200 bininin, konut başına örneğin 10 milyar liraya satılması ile elde edilecek yaklaşık 2 katrilyon liralık kaynağın memurlara kalıcı konut sistemi için harcanmasını önermektedirler. Bu tür bir yöntem uygulandığında, konutların tamir ve bakımları için yapılan harcamalardan, sigorta bedellerinden tasarruf edilmiş olacak ve yerel yönetimlerin emlak vergisi gelirleri artacaktır. Memurlara satış sonrasında yaklaşık 2 katrilyonluk kamu lojmanlarının her yıl toplam değerinin yüzde 2'si oranında tamir, bakım ve sigorta bedellerinden tasarruf edildiğini varsayıldığında, yılda 40 trilyon liralık (64 milyon dolar), 10 yılda ise 640 milyon dolarlık bir kaynak serbest kalabilecektir. Devlet, yeni resmi daire inşaatında lüks ve haşmetli binaların yapımına devam etmektedir. Ekonomik sıkıntıların devam ettiği son yıllarda Ankara'da çok sayıda yeni kamu binası inşa edilmektedir. Bu inşaat faaliyetine rağmen, Başbakanlık 17 ayrı binada hizmetini sürdürmek zorunda kalmakta bunun yanında bazı kamu birimleri ise özel kişilerden yüksek kira bedelleri ile bina kiralamaktadır.

2000 yılı bütçesine göre devletin 132 bin 240 telefonu bulunmaktadır. Telefon hattı sayısında birincilik 3 bin 422 ile Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'ne aittir. Diyanet İşleri Başkanlığı da 2 bin 715 ile ikinci sırayı almaktadır. Oysa, tüm Türkiye ile bağlantısı olan ve devletin kalbi sayılan Başbakanlık'ta bile bin 523 telefon vardır.

Başka bir savurganlık örneği kamu araçlarıdır. 2000 yılı itibariyle devlet 86.338 taşıt aracına sahiptir. Yerel yönetim ve KİT'lerin sahip oldukları araçlar da dikkate alındığında bu sayı 125 bine yükselmektedir. Bu taşıtların yaklaşık 35 bini makam aracı olarak kullanılmaktadır. Hükümetlerin bu araçları elden çıkartacakları yönündeki söylemlerine rağmen tam tersine her yıl bunların sayısı artmaktadır. Sanayileşmiş zengin ülkelerin çoğunluğunda resmi araç sayısı çok sınırlıdır. Japonya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde, resmi araç sayısı 10 bin ile 20 bin arasında değişmektedir.

125 bin aracın ortalama değeri 4 milyar lira olarak kabul edildiğinde, bu araçların toplam değeri 500 trilyon lirayı bulmaktadır. Ancak 250 işgününde günde 30 kilometre yol yapıldığında yalnız akaryakıt giderleri 65 trilyon liraya yaklaşmaktadır. Yağ, amortisman, yedek parça, tamir-bakım ve sigorta giderleri de hesaba katıldığında yapılan harcamaların toplamının 120 trilyonu bulduğu hesaplanabilir. Bu giderlerin yarı yarıya azaltılması ise yılda

---

²⁷ a.g.e.

60 trilyon (96 milyon dolar) 10 yılda ise 960 milyon dolarlık bir tasarruf sağlayabilecektir.

Son olarak yurt dışından da bir savurganlık örneği vermek mümkündür. Türkiye'nin dış ülkelerde, Dışişleri Bakanlığı dışındaki bakanlık ve kurumlara ait çok sayıda müşavir ve temsilciliği vardır. Bu müşavir ve temsilcilik kadroları, önemli tutarda döviz harcamalarına neden olmaktadır. Parlamentoda yapılan bir araştırmaya göre dış temsilciliklerdeki israf şu uygulamalardan kaynaklanmaktadır:²⁸

-Birbirine yakın işlevler için ayrı ayrı müşavirlikler ihdas edilmektedir. Aynı yurtdışı temsilcilikte Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve bazen DPT'nin ayrı ayrı elemanı bulunabilmektedir. Eğitim müşavirliğinin yanında kültür müşavirliği kurulmakta ve bir yurtdışı temsilciliğinin yalnız ilk kuruluş masrafı ise 1 milyon dolara ulaşmaktadır.

-Yurt dışındaki 166 temsilcilikte 4200'ü Dışişleri, 3300'ü diğer bakanlık ve kamu kuruluşu temsilcileri olmak üzere toplam 7500 dolayında personel çalışmaktadır. Dışişleri dışındaki kamu görevlileri için yılda ortalama 75 milyon dolar harcanmaktadır. Geçici görevle yurt dışında bulunan görevliler için harcanan para ise 65 milyon dolar düzeyindedir. İyi bir planlama yapıldığı takdirde 140 milyon dolarlık harcamayı yarı yarıya azaltarak yılda 70 milyon dolarlık tasarruf sağlamak mümkündür.

Benzer konularda faaliyet gösteren bakanlık ve kuruluşların yurt dışına temsilci gönderme konusunda işbirliği yapması, dil bilen ve konusuna hakim kişilerin seçilmesi durumunda harcama tutarları yarıya indirilen temsilcilikler, bugünkünden daha etkin çalışabileceklerdir. Bugünkü uygulama olumlu sonuçlar vermek yerine tam aksine Dışişleri Bakanlığı'nın çalışmalarını aksatmaktadır.

Dış ülkelerde görevli devlet memurlarının, maaşlarının, bulunduğu ülkelere göre ayarlanmaması da harcamaları arttırmaktadır. Türk Cumhuriyetleri'nde görevli memurlara ödenen maaşın, Avrupa ülkelerindekine yakın tutulması da döviz kaybına neden olmaktadır. Çünkü 1 doların, satın alma gücü, Türk Cumhuriyetleri'nde diğer ülkelere göre çok daha yüksek düzeydedir. Buna ek olarak yeni ekonomi ve elektronik ticaret çağında, turizm, basın ve ticaret müşavirliklerinin ya yeniden yapılandırılması ya da kaldırılması gerekmektedir.

---

²⁸ Bitlis Milletvekili Kamran İNAN'ın kişisel araştırması.

SONUÇ

Türkiye’de son 20 yılda 6 genel, 4 yerel 1 ara ve 3 Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Üstelik hiçbir parlamento 5 yıllık ömrünü tamamlayamamıştır. Türkiye 11 yıldır tek parti hükümeti görmemektedir. Sürekli seçim ortamı, erken seçimler ve uyumsuz koalisyonlar Türkiye’nin kaderi olmuştur. Siyasi istikrar kavramı unutulmuş bunun sonucu olarak ekonomik istikrar da bir türlü yakalanamamıştır.

Son 10 yılda beş, son 25 yılda 17 istikrar paketi ya da ekonomik program tamamlanmadan yarım kalmıştır. Bunların zarar mı yoksa faydamı getirdiği tartışma konusu olmuştur. Böylece Türkiye siyasi ve ekonomik alanda istikrarı yakalayamazken istikrar paketlerinden yarı yolda dönme konusunda bir istikrar kazanmıştır.

Sonuç olarak Türkiye’nin son 15-20 yılına, savurganlık, istikrarsızlık, siyasi popülizm, güvensizlik ortamı damgasını vurmuş, dış piyasalarda ise ülke riski ve politik risk unsurlarının etkisiyle Türkiye’nin kredibilitesi düşük olmuştur. Bu olguların iç ekonomik hayattaki etkisi aşırı büyüyen kamu harcamaları ve kamu açıkları olmuştur. Bu da aşırı borçlanma uygulamalarına neden olmuş ve ülkenin iç ve dış borç yükü sürekli artmıştır. Dış piyasalar açısından ise sonuç aşırı güvensiz, istikrarsız, riskin yüksek olduğu bir ülke imajı olarak karşımıza çıkmıştır. Bu imaj da ülkeye pahalıya mal olmuştur. Çünkü Türkiye bu aşırı yüksek ülke riski nedeniyle hem ülkeye yabancı sermayeyi çekememektedir hem de sürekli başvurmak zorunda kaldığı bir finansman kaynağı olan dış borçlanmada diğer ülkelere göre daha fazla faiz ve risk payı ödemek zorunda kalmıştır. Kamu kesimi finansmanının temel unsurları olan KİT’ler, Kamu Bankaları, Fonlar, Sosyal Güvenlik Sistemi, Döner Sermayeler ve Yerel Yönetimler adeta 7 kara delik olarak kamu açıklarını sürekli beslemişlerdir. Bu da Türkiye’nin kendisinden beklenen gerçek büyüme ve kalkınma hamlesinin bir türlü gerçekleşmemesine neden olmuştur. Sonuçta bu kötü ekonomik durum büyük bir maliyet olarak sürekli büyüyen bir kartopu gibi gelecek nesillerin üzerine yıkılır olmuştur. Yani olan Türkiye’nin geleceğine olmuştur.

KAYNAKÇA

1. ADANUR AKLAN, Nejla; Dış Borçlanma Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Etkin Bir Finansman Yöntemi Midir?, “www.ekonomistler.com” 15.05.2002.
2. ALESINA, A; “*Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game*”, Quarterly Journal of Economics, Vol. 102, 1987.
3. ATAÇ, Engin-ATAÇ, Beyhan-MOĞOL Tayfun; “Ülkemizde Bütçenin Siyasal Niteliği Üzerine Bir İnceleme”...?.
4. BEKLEVİÇ, Tuna; “*Seçim ve Ekonomi*”, Ekonomistler Platformu, “www.ekonomistler.com/makaleler”/04.10.2001., s. 1.

5. CORSETTI, Giancarlo-NOURIEL, Roubini; *European Vesus The American Perspectives on Baknced-Budget Rules*, American Economic Review, Papers and Proceedings, May Vol. 86, no: 2.
6. DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Nisan 2002, "www.dpt.gov.tr"
7. EĞİLMEZ, Mahfi; Hazine, Tütünbank Finans Dünyası Yayınları No: 3 Ankara 1996.
8. EKER, Aytaç-MERİÇ, Metin; Devlet Borçları (Kamu Kredisi), İzmir 2000.
9. EREN, Ercan-BİLDİRİCİ Melike; Türkiye 'de Siyasi İstikrarsızlık Ve Ekonomik İstikrar; 1950-2001 uluslar arası konferans tebliği, "erc/metu INTERNATIONAL CONFERENCE İN ECONOMICS V" September 10-13, 2001.
10. ERÇEL, Gazi; Türkiye'nin Dış Kredibilitesini Yükseltmek İçin Gerekli Yaklaşımlar, İSO konferansında sunulan tebliğ metni, İSO yayını., 26 mart 1997, İstanbul,
11. ERSEL, Hasan-KUMCU, M. Erkan; *İstikrar Programı ve Kamu Dengesi, Türkiye*; Yeni Forum Dergisi, Sayı: 316, Eylül 1995.
12. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, Dış Borç İstatistikleri, Haziran-2002, "www.hazine.gov.tr/stat/disborc.htm."
13. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, İç Borç İstatistikleri, Haziran-2002 "www.hazine.gov.tr/stat/icborc.htm."
14. İNAN, Kamran; (Bitlis Milletvekili), Kamu savurganlığı üzerine kişisel araştırma.
15. ÖZGEN, Ferhat Başkan, "Türkiye'de İç Borç Sorunu ve İç Borçların Sınırlandırılması", Yeni Türkiye Dergisi, Türk Ekonomisi Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 1999, Yıl 5.
16. ROBINSON, D. J.-MANSUR, A. H; *Transmission of Effects of The Fiscal Deficit in Industrial Countries of The Fiscal Deficit of Developing Countries*, IMF, Washington D.C. 1989.
17. TOPRAK, Metin; "Kamu Kesimi Gelir-Harcama Dengesi ve Kamu Finansman Politikası", Yeni Forum Dergisi, Sayı: 316, Eylül 1995.
18. YÜKSEL, E. Sennur; *Rating Kuruluşları ve Türkiye*, Ekonomistler Platf ormu, "ekonomistler.com/makaleler" 14.07.2002.
19. YÜZBAŞIOĞULLARI, Ahmet; Uluslararası Finansta Risk Yönetimi; Kara Harp Okulu Yayınları, "www.kho.edu.tr"/20.06.2002.